वृत्तस्य भूतचेष्टावतोऽपि वा। यदनागतभावस्य वर्ज्जनं तन्निवर्त्तनमिति" अतः कथं प्रत्यवायपरीहारार्थिनोऽधिकारः उच्यते प्रत्यवायपरीहारस्याप्युपस्थितत्वात् जातेष्टिवत् संवलिताधिकार एव भविष्यति तथा च जाबालः "क्षयं केचिदुपात्तस्य दुरितस्य प्रचक्षते। अनुत्पत्तिं तथा चान्ये प्रत्यवायस्य मन्वते। नित्यक्रियान्तथैवान्ये ह्यनुषङ्गफलां श्रुतिम्"। अनुत्पत्तिमित्यनेन प्रत्यवायपरीहारः फलमित्युक्तम्। अथवा प्रायश्चित्तविधिषु रात्रिसत्रन्यायेनार्थवादकपापक्षयार्थिनोऽधिकारात्। एवं च विधयः पापसत्तां बोधयन्ति तथाचाङ्गिराः "उद्गच्छन् यद्वदादित्यस्तमः सर्व्वं व्यपोहति। तद्वत् कल्याणमातिष्ठन् नरं पापं व्यपोहति"। पापञ्चेद् पुरुषं कृत्वा कल्याणमभिपद्यते। मुच्यते पातकैः सर्व्वैर्महाभ्रैरिव चन्द्रमाः"। कल्याणं प्रायश्चित्तम्। यमः "तपसोऽन्ते विशुद्ध्यन्ति कर्म्मणां वापरिक्षयात्। तस्मात् कर्त्तव्यमेतत्तु प्रायश्चित्तं विशुद्धये"। कर्म्मणां भोगेन परिक्षयादित्यर्थः। अपरं स्मृत्यन्तरे ज्ञेयमिति। ननु किं पापोत्पत्तिकारणम्? उच्यते विहिताकरणं निषिद्धाचरणञ्च पापकारणं तदाह मनुः। अकुर्व्वन् विहितं कर्म्म निन्दितञ्च समाचरन्। प्रसजंश्चेन्द्रियार्थेषु प्रायश्चित्तीयते नरः"। प्रायश्चित्तार्हताज्ञापनेन पापसत्तां प्रतिपादयति। तथमयाज्ञवल्क्यः। "विहितस्याननुष्ठानान्निन्दितस्य च सेवनात्। अनिग्रहाच्चेन्द्रियाणां नरः पतनमृच्छति"।

पापस्य यथा वेदबोध्यत्वं तथा मीमां०भा०दर्शितम् यथा "उभयमिह चोदनया लक्ष्यते अर्थोऽनर्थश्च इति कोऽर्थः? यो निःश्रेयसाय ज्योतिष्टोमादिः। कोऽनर्थः? यः प्रत्यवायाय श्येनोवज्रः इषुरित्येवमादिः तत्र अनर्थो धर्म्म उक्तोमा भूत् इति अर्थग्रहणम्। कथं पुनरनर्थः? हिंसा हि सा साच प्रतिषिद्धेति। कथं पुनरनर्थः कर्त्तव्यतयोपदिश्यते?। उच्यते नैव श्येनादरः कर्त्तव्यः विज्ञायते योहि हिंसितुमिच्छेत् तस्यायमभ्युपायः इति हि तेषामुपदेशः "श्येनेनाभिचरन् यजेत" इति समामनन्ति हि "नाभिचरितव्यम्"। "अतएव मूलकर्म्मरूपाभिचारस्योपपातकसंज्ञा कृता मनुना तेन तस्यानर्थहेतुत्वं सुव्यक्तमेव। यथा च कलञ्जभक्षणश्येनादेरनिष्टसाधनत्वेऽपि वेदबोध्यत्वं तथा शब्द०चि० समर्थितं यथा यत्तु "न कलञ्जं भक्षयेत्" इत्यत्र विध्यर्थनिषेधानुपपत्तिः तद्भक्षणस्य दृष्टेष्टसाधनत्वात्। न चासुराविद्यावत् पर्य्युदासलक्षणया विरोध्यनिष्टसाधनताबोधनं, नञोऽसमस्तत्वात् क्रियासङ्गतत्वेन प्रतिषेधवाचकत्वव्युत्पत्तेश्चेति चेत् न विशेष्यवति विशिष्टनिषेधस्य "सविशेषणे हीति" न्यायेन विशेषणनिषेधपर्य्यवसायितया कलञ्जभक्षणमिष्टोत्पत्तिनान्तरीयकदुःखाधिकदुःखसाधनमिति "न कलञ्जं भक्षयेत्" इत्यनेन बोधनात्। इष्टसाधनतावाचकस्य विधेः सामान्ये निषेधानुपपत्तेर्बलवदनिष्टाननुबन्धीष्टसाधनविशेषे तात्पर्य्यम् तथा चाशक्यविशेषणनिषेधपरत्वं नञ इति कश्चित् तन्न यथाह्ययोग्यतया छिद्रं विहाय घटत्वेन तदितरान्वयो न तु छिद्रेतरत्वेन, युगपद्वृत्तिद्वयविरोधात् तथेहापि बलवदनिष्टाननुबन्धित्वेन नोपस्थितिरिति कथं निषेधः?। "श्येनेनाभिचरन् यजेत" इत्यत्र कथं विधिप्रवृत्तिः हिंसाया बलवदनिष्टसाधनत्वादिति चेत् तत्र कृतिसाध्यत्वे सति इष्टसाधनता योग्यतया न्येति न तु बलवदनिष्टाननुबन्धित्वमपि अयोग्यत्वात् निन्दार्थवादेन प्रायश्चित्तोपदेशेन वा हिंसाया बलवदनिष्टसाधनत्वोपगमात्। अत एव विहितेऽपि श्येने विगानान्नतात्त्विकप्रवृत्तिः। रागद्वेषयोरुत्कटत्वेनानिष्टाननुबन्ध्यंशस्य तिरोधानात्तु कस्यचित् प्रवृत्तिरित्येके। अन्ये त्वभिचारस्य वैरिवधफलत्वेन श्रुतत्वात् तत्साधनत्वेन श्येनो विधीयते न तु वधसाध्यनरकसाधनत्वेनाश्रुतत्वात्। न च जनकजनकस्य जनकत्वनियमः कुम्भकारपरम्परायाः कुम्भकारणत्वापत्तेः विधिनैव श्येनस्य बलवदनिष्टाननुबन्धित्वस्य बोधनाच्च। न च श्येनस्य नरकाहेतुत्वेनापेक्षितवैरिवधहेतुत्वे सत्यविगीतत्वेन प्रवृत्तिः स्यादिति वाच्यम्। श्येनाद्वैरिवधोवधाच्चावश्यं नरकमिति प्रतिसन्धानेन विगानात्। ननु श्येनोमरणफलकव्यापारत्वेन हिंसा हिंसा च नरकजनिकेति चेन्न। नहि साक्षात् परम्परासाधारणमरणफलकव्यापारो हिंसा कूपादौ नष्टे गवि तत्कर्त्तुर्हन्तृत्वप्रसङ्गात् वध्यस्यापि हन्तृमन्यूत्पादनद्वारात्महन्तृत्वप्रसङ्गाच्च। न ह्यनुत्पादितमन्युः कश्चित् कञ्चित् व्यापादयति। नन्वनुनिष्पादितमरणफलकव्यापारो हिंसा यदनन्तरं मरणं भवत्येव न च श्येनस्तथा किन्तु खड्गहननादिकमेव। अथ मरणानुकूलोव्यापारो मरणोद्देशेनानुष्ठीयमानो हिंसा श्येनश्च तथा, कूपादौ च न मरणोद्देशेनानुष्ठीयमानत्वमिति चेत् एवं सति गौरवात् मरणानुद्देशेन क्षिप्तनाराचाद्वते ब्राह्मणे हिंसा न स्यात्।